

Marek Antoni Nowicki

Europejski Trybunał Praw Człowieka – przegląd orzecznictwa (lipiec–wrzesień 2003 r.)

Palestra 49/1-2(553-554), 136-143

2004

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

DRAWA CZŁOWIEKA

Marek Antoni Nowicki

Europejski Trybunał Praw Człowieka – przegląd orzecznictwa

(lipiec–wrzesień 2003 r.)

Obowiązek przestrzegania praw człowieka (art. 1)

Mechanizm Konwencji ma zasadniczo charakter subsydiarny. Władze krajowe mają bezpośrednią legitymację demokratyczną i dlatego są w zasadzie lepiej przygotowane niż sędzia międzynarodowy do oceny potrzeb i warunków lokalnych.

*Orzeczenie Hatton i inni v. Wielka Brytania, 8.7.2003 r.,
Izba, skarga nr 36022/97, § 97.*

Orzeczenia mają nie tylko rozstrzygać sprawy wniesione do Trybunału, ale wyjaśniać, chronić i rozwijać zasady Konwencji, tak by państwa przestrzegały przyjętych przez nie zobowiązań.

*Orzeczenie Karner v. Austria, 26.7.2003 r.,
Izba (Sekcja) I, skarga nr 40016/98, § 26.*

Głównym celem systemu Konwencji jest: zapewnienie jednostce ochrony, rozstrzygnięcie problemów ze względu na porządek publiczny w interesie ogólnym, podnoszenie w ten sposób na wyższy poziom ogólnych standardów ochrony praw człowieka i przenoszenie jurysprudencji praw człowieka na wspólnotę państw członkowskich.

*Orzeczenie Karner v. Austria, 26.7.2003 r.,
Izba (Sekcja) I, skarga nr 40016/98, § 26.*

Prawo do życia (art. 2)

Mogą istnieć przeszkody lub trudności uniemożliwiające postępy śledztwa w sprawie, w którą zamieszani są funkcjonariusze sił bezpieczeństwa, jednak szybkie zbadanie sposobu użycia broni pozwala ufać, iż władze przestrzegają prawa i zapobiegają znowie lub tolerowaniu nielegalnych działań.

*Orzeczenie Finucane v. Wielka Brytania, 1.7.2003 r.,
Izba (Sekcja) IV, skarga nr 29178/95, § 70.*

Musi istnieć wystarczająca kontrola publiczna śledztwa i jego rezultatów. Stopień tej publicznej kontroli zależy od sprawy, zawsze jednak bliscy ofiary muszą uczestniczyć w postępowaniu na tyle, by były zabezpieczone ich uprawnione interesy.

*Orzeczenie Finucane v. Wielka Brytania, 1.7.2003 r.,
Izba (Sekcja) IV, skarga nr 29178/95, § 71.*

Prawo do wolności i bezpieczeństwa osobistego (art. 5) Ust. 1

Powtarzające się aresztowania w toku tej samej sprawy karnej, na podstawie niewystarczająco uzasadnionych decyzji, prowadzą do naruszenia art. 5 ust. 1 i ust. 3 Konwencji.

*Orzeczenie Smirnova v. Rosja, 23.7.2003 r.,
Izba (Sekcja) III, skargi nr 46133/99 i 48183/99, § 71.*

Aresztowanie było zgodne z ustawą o wymiarze sprawiedliwości, która zobowiązuje każdą osobę do ujawnienia policji na jej żądanie nazwiska, adresu i daty urodzenia. Zgodnie z art. 5 ust. 1 lit. b Konwencji miało zapewnić wypełnienie tego obowiązku. Pozostało ocenić, czy władze, dążąc do zapewnienia spełnienia obowiązku ujawnienia tożsamości, zachowały właściwą równowagę. Trybunał przyznał, że możliwość identyfikacji obywateli ma dla policji podstawowe znaczenie, również firmy transportowe są uprawnione do zwrócenia się do policji o pomoc w sporze o ważność biletu autobusowego. Aresztowanie było więc zgodne z art. 5 ust. 1 lit. b. Zatrzymanie na ponad trzynaście godzin było jednak za długie i nieproporcjonalne do celu, biorąc pod uwagę, że próby ustalenia tożsamości nie były podjęte przez cały okres zatrzymania. Poza tym, skarżącej nie obejrzał doktor, a byłoby to uzasadnione jej podeszłym wiekiem i mogłoby służyć przełamaniu impasu w kontaktach między nią i policją. Władze nie zachowały więc równowagi między prawem do wolności i potrzebą zapewnienia wypełnienia przewidzianego prawem obowiązku.

*Orzeczenie Vasileva v. Dania, 25.9.2003 r.,
Izba (Sekcja) I, skarga nr 52792/99, § 39–42
– dotyczące zatrzymania w związku
ze sporem o ważność biletu autobusowego,
w trakcie którego skarżąca odmówiła podania swojej tożsamości;
zob. również: decyzja Novotka v. Słowacja, 30.9.2003 r.,
Izba (Sekcja) IV, skarga nr 47244/99.*

Prawo do rzetelnego procesu sądowego (art. 6 ust. 1)

Nawet, jeśli we Francji nie ma pełnej swobody zmiany nazwiska, art. 61 kodeksu cywilnego zapewnia każdej osobie, która usprawiedliwi uprawniony interes, możliwość domagania się jego zmiany. W razie odmowy zainteresowani mogą odwołać się do sędziego administracyjnego z zarzutem nadużycia władzy i doprowadzić do kontroli sądowej legalności takiej decyzji. Uprawnienia administracji w tej sferze nie mają całkowicie dyskrejonalnego charakteru. Odmowę może uzasadniać brak uprawnionego interesu w rozumieniu kodeksu cywilnego, a sędzia sprawuje w tym zakresie pewną kontrolę. Z tego wynika więc, że spór dotyczył prawa o charakterze cywilnym możliwego do dochodzenia w prawie wewnętrznym. Stan cywilny jest istotny ze względu na prawa o charakterze cywilnym w rozumieniu art. 6 ust. 1 Konwencji. Trybunał przypomniał, że jako środek identyfikacji osób i powiązań rodzinnych nazwisko dotyczy życia prywatnego i rodzinnego. Państwo i społeczeństwo mają interes w reglamentowaniu posługiwania się nazwiskami, ale te aspekty prawa pu-

blicznego dają się pogodzić z życiem prywatnym rozumianym jako obejmujące, w pewnym stopniu, prawo jednostki nawiązywania i rozwijania stosunków z innymi osobami.

*Orzeczenie Mustafa v. Francja, 17.6.2003 r.,
Izba (Sekcja) II, skarga nr 63056/00, § 14¹.*

Art. 6 Konwencji nie ma zastosowania do praw wyborczych.

*Decyzja Hirst v. Wielka Brytania, 8.7.2003 r.,
Izba (Sekcja) IV, skarga nr 74025/01*

Sprawozdania, w tym komentarze, dotyczące procesów sądowych, przyczyniają się do wzmocnienia ich publicznego charakteru zgodnie z wymaganiami art. 6 ust. 1 Konwencji, aby rozprawy były publiczne. Jest to szczególnie ważne, gdy proces dotyczy osoby publicznej, nieuchronnie i świadomie wystawiającej się na skrupulatną kontrolę dziennikarzy i całego społeczeństwa.

*Orzeczenie Craxi v. Włochy (nr 2), 17.7.2003 r.,
Izba (Sekcja) I, skarga nr 25337/94, § 64.*

Interes publiczny zwalczania przestępczości nie może usprawiedliwiać posługiwania się dowodami uzyskanymi w rezultacie podżegania przez policję.

*Orzeczenie Edwards i Lewis v. Wielka Brytania, 22.7.2003 r.,
Izba (Sekcja) IV, skargi nr 39647/98 i 40461/98, § 49.*

Domaganie się ujawnienia istotnych dowodów nie jest prawem absolutnym. W każdym postępowaniu karnym mogą istnieć konkurencyjne interesy, jak bezpieczeństwo państwa, potrzeba ochrony świadków przed ryzykiem zemsty lub zachowania w tajemnicy policyjnych metod śledczych, które należy rozważyć na tle praw oskarżonego. W pewnych przypadkach może być konieczne uniemożliwienie udostępnienia pewnych dowodów obrońcy, aby zabezpieczyć w ten sposób podstawowe prawa innej osoby lub ochronę ważnego interesu publicznego.

*Orzeczenie Edwards i Lewis v. Wielka Brytania, 22.7.2003 r.,
Izba (Sekcja) IV, skargi nr 39647/98 i 40461/98, § 53.*

Prawo do rzetelnej rozprawy przed sądem zagwarantowane w art. 6 ust. 1 Konwencji należy interpretować w świetle preambuły do Konwencji, która głosi, iż rządy prawa stanowią wspólne dziedzictwo państw Konwencji.

*Orzeczenie Riabych v. Rosja, 24.7.2003 r.,
Izba (Sekcja) I, skarga nr 52854/99, § 51.*

Jednym z głównych aspektów rządów prawa jest zasada pewności prawnej wymagająca, m.in., iż w razie ostatecznego rozstrzygnięcia sprawy przez sąd, jego orzeczenia nie można już kwestionować.

*Orzeczenie Riabych v. Rosja, 24.7.2003 r.,
Izba (Sekcja) I, skarga nr 52854/99, § 51.*

¹ Przytaczamy je wyjątkowo, mimo że zapadło w czerwcu 2003 r., a więc powinno się znaleźć w poprzednim przeglądzie.

Pewność prawna zakłada poszanowanie zasady *res judicata*, a więc zasady ostatecznego charakteru wyroków. Wynika z niej, iż strony nie są uprawnione do domagania się ponownej kontroli ostatecznego i obowiązującego wyroku, żądając nowej rozprawy lub decyzji.

Orzeczenie Riabych v. Rosja, 24.7.2003 r.,
Izba (Sekcja) I, skarga nr 52854/99, § 52.

Sądy wyższej instancji powinny wykonywać swoje uprawnienia do korygowania błędów prawnych, zapobiegania nadużyciom wymiaru sprawiedliwości, nie mogą natomiast zastępować nadzoru. Nie mogą być sposobem obejścia zakazu apelacji, a sama tylko możliwość dwóch rozbieżnych poglądów na ten sam temat nie może być powodem ponownego badania sprawy. Odejście od tej zasady jest uzasadnione w razie konieczności tylko w bardzo poważnych okolicznościach.

Orzeczenie Riabych v. Rosja, 24.7.2003 r.,
Izba (Sekcja) I, skarga nr 52854/99, § 52.

Trudno sobie wyobrazić, aby art. 6 ust. 1 opisując szczegółowo gwarancje proceduralne stron sporu – rzetelności, publiczności i sprawności – nie chronił wykonania orzeczeń sądowych.

Orzeczenie Riabych v. Rosja, 24.7.2003 r.,
Izba (Sekcja) I, skarga nr 52854/99, § 55.

Prawo strony do sądu byłoby iluzoryczne, gdyby system prawny państwa zezwalał na uchylene przez sąd wyższej instancji, na wniosek przedstawiciela państwa, ostatecznego i obowiązującego orzeczenia.

Orzeczenie Riabych v. Rosja, 24.7.2003 r.,
Izba (Sekcja) I, skarga nr 52854/99, § 56.

Wybór sędziów przez parlament nie wpływa na ich niezawisłość, jeśli w razie wyboru nie będą podlegały naciskom ani instrukcjom parlamentu, pełniąc swoją funkcję w sposób całkowicie niezależny. Sama nominacja przez parlament nie prowadzi do wniosku, iż będzie on wydawał sędziom instrukcje w sferze zastrzeżonej dla ich funkcji sędziowskiej. Same tylko sympatie polityczne, mogące odgrywać rolę w procesie nominacji sędziów, nie mogą rodzić uprawnionych wątpliwości co do ich niezawisłości i bezstronności.

Decyzja Filippini v. San Marino, 26.8.2003 r.,
Izba (Sekcja) II, skarga nr 10526/02.

Jeśli oskarżony nieobecny na rozprawie nie mógł oczekiwać, że zostanie osądzony i skazany *in absentia*, nie można tłumaczyć jego nieobecności na rozprawie rezygnacją z praw art. 6 Konwencji.

Decyzja Jones v. Wielka Brytania, 9.9.2003 r.,
Izba (Sekcja) IV, skarga nr 30900/02.

Art. 6 Konwencji nie ma zastosowania do postępowania na podstawie skargi na policjanta, który zatrzymał skarżącego.

Decyzja Novotka v. Słowacja, 30.9.2003 r.,
Izba (Sekcja) IV, skarga nr 47244/99.

Prawo do poszanowania życia prywatnego i rodzinnego (art. 8)

Konwencja nie uznaje wyraźnie prawa do czystego i spokojnego środowiska, jednak w razie bezpośredniego i poważnego narażenia na hałas lub zanieczyszczenie środowiska w inny sposób może pojawić się problem na tle art. 8.

*Orzeczenie Hatton i inni v. Wielka Brytania, 8.7.2003 r.,
Wielka Izba, skarga nr 36022/97, § 96.*

Art. 8 może wchodzić w grę w sprawach ochrony środowiska, jeśli zanieczyszczenia były spowodowane bezpośrednio przez państwo, lub jego odpowiedzialność wynika z braku odpowiedniej reglamentacji prywatnego przemysłu.

*Orzeczenie Hatton i inni v. Wielka Brytania, 8.7.2003 r.,
Wielka Izba, skarga nr 36022/97, § 98.*

Przy ocenie decyzji państwa wpływających na stan ochrony środowiska należy badać ich materialną treść, aby upewnić się, czy jest zgodna z art. 8. Należy również ustalić, czy przy jej podejmowaniu we właściwy sposób uwzględniono interesy jednostki.

*Orzeczenie Hatton i inni v. Wielka Brytania, 8.7.2003 r.,
Wielka Izba, skarga nr 36022/97, § 99.*

Przy ocenie procedury w sprawach ekologicznych Trybunał musi badać jej całość, a zwłaszcza rodzaj stosowanej polityki i decyzji, stopień w jakim uwzględniono punkt widzenia zainteresowanych, dostępne gwarancje proceduralne.

*Orzeczenie Hatton i inni v. Wielka Brytania, 8.7.2003 r.,
Wielka Izba, skarga nr 36022/97, § 104.*

Przy ocenie, czy państwo nie przekroczyło granic posiadanej swobody, Trybunał nie nadaje żadnego specjalnego statusu prawom ekologicznym człowieka.

*Orzeczenie Hatton i inni v. Wielka Brytania, 8.7.2003 r.,
Wielka Izba, skarga nr 36022/97, § 122.*

Przy rozstrzygnięciu skomplikowanych kwestii polityki ochrony środowiska i gospodarki proces decyzyjny musi obejmować odpowiednie dochodzenia i studia umożliwiające znalezienie równowagi konkurujących interesów. Decyzję można podjąć wyłącznie pod warunkiem dysponowania wyczerpującymi i sprawdzalnymi danymi o wszystkich aspektach zagadnienia.

*Orzeczenie Hatton i inni v. Wielka Brytania, 8.7.2003 r.,
Wielka Izba, skarga nr 36022/97, § 128.*

Nie można wymagać od sądów, aby w związku z kwestią dostępu do dziecka rodzica niesprawującego nad nim opieki, w każdym wypadku powoływali biegłego. Powinno to zależeć od szczególnych okoliczności sprawy, z właściwym uwzględnieniem wieku i dojrzałości dziecka.

*Orzeczenie Sommerfeld v. Niemcy, 8.7.2003 r.,
Wielka Izba, skarga nr 31871/96, § 71.*

Powinny istnieć odpowiednie zabezpieczenia zapobiegające ujawnieniu informacji o charakterze prywatnym wbrew art. 8 Konwencji. Jeśli do takiego ujawnienia doszło, państwo musi przeprowadzić skuteczne postępowanie wyjaśniające.

*Orzeczenie Craxi v. Włochy (nr 2), 17.7.2003 r.,
Izba (Sekcja) I, skarga nr 25337/94, § 74.*

Przy ocenie zgodności ingerencji z prawem Trybunał jest uprawniony w pewnym zakresie do oceny, czy w danym przypadku przestrzegano prawa krajowego.

*Orzeczenie Craxi v. Włochy (nr 2), 17.7.2003 r.,
Izba (Sekcja) I, skarga nr 25337/94, § 78.*

Monitorowanie za pomocą kamer działań jednostki w miejscu publicznym nie prowadzi do ingerencji w życie prywatne. Publikacja materiału w sposób wykraczający poza zwykłe jego wykorzystanie do innych celów niż ochrona bezpieczeństwa, narusza jednak zasadę ochrony tej sfery życia.

*Orzeczenie Perry v. Wielka Brytania, 17.7.2003 r.,
Izba (Sekcja) IV, skarga nr 63737/00, § 38.*

Art. 8 ma w oczywisty sposób zastosowanie do zarzutów dotyczących prawa do poszanowania życia prywatnego, obejmującego fizyczną i psychiczną integralność osoby. Ciąła dotyczą najbardziej intymne aspekty życia prywatnego. Przymusowa interwencja lekarska, nawet niewielka, jest ingerencją w to prawo.

*Orzeczenie Y.F. v. Turcja, 22.7.2003 r.,
Izba (Sekcja) IV, skarga nr 24209/94, § 33.*

Badania aresztowanych przez lekarza sądowego mogą być poważnym zabezpieczeniem przed napaściami seksualnymi lub znęcaniem się, jednak każda ingerencja w integralność fizyczną musi być przewidziana przez prawo i wymaga zgody. W innym wypadku osoba aresztowana byłaby pozbawiona gwarancji prawnych chroniących przed arbitralnością.

*Orzeczenie Y.F. v. Turcja, 22.7.2003 r.,
Izba (Sekcja) IV, skarga nr 24209/94, § 43.*

Pojęcie „dom” z art. 8 Konwencji może obejmować również drugi dom mieszkalny osoby, jeśli możliwe jest pojawienie się silnych więzi emocjonalnych z tym miejscem. Pojęcie to ma w pewnych okolicznościach zastosowanie także do miejsca, w którym dana osoba przeżyła mieszkać.

*Orzeczenie Demades v. Turcja, 31.7.2003 r.,
Izba (Sekcja) III, skarga nr 16219/90, § 32–34.*

Swoboda wypowiedzi (art. 10)

Opublikowanie komunikatu sądowego może stanowić dla pokrzywdzonego właściwe naprawienie szkody, bo informuje opinię publiczną o jego sprzeciwie wobec samowolnej publikacji jego wizerunku.

*Decyzja Societe Prisma Presse v. Francja, 1.7.2003 r.,
Izba (Sekcja) II, skarga nr 71612/01*

– dot. obowiązku publikacji komunikatu o wyroku sądu przeciwko spółce prasowej.

W pewnych okolicznościach można zakazać reklamy religijnej w mediach audiowizualnych.

*Orzeczenie Murphy v. Irlandia, 10.7.2003 r.,
Izba (Sekcja) III, skarga nr 44179/98, § 67.*

Potencjalny wpływ środka wypowiedzi ma duże znaczenie przy ocenie proporcjonalności ingerencji, biorąc pod uwagę, iż media audiowizualne wywierają silniejszy i bardziej bezpośredni wpływ niż media drukowane.

*Orzeczenie Murphy v. Irlandia, 10.7.2003 r.,
Izba (Sekcja) III, skarga nr 44179/98, § 69.*

Ochrona źródeł dziennikarskich jest jednym z kamieni węgielnych wolności prasy. Jej brak mógłby zniechęcić źródła do pomocy prasie w informowaniu społeczeństwa o sprawach publicznie ważnych. W rezultacie prasa miałaby gorsze warunki do wypełniania swojej niezastąpionej roli «psa łańcuchowego» a jej zdolność do przekazywania informacji precyzyjnych i wiarygodnych mogłaby ulec osłabieniu. Ze względu na znaczenie ochrony źródeł dziennikarskich dla wolności prasy w społeczeństwie demokratycznym środek ją ograniczający może być zgodny z art. 10, wyłącznie, gdy przemawia za tym przeważający interes publiczny.

*Orzeczenie Ernst i inni v. Belgia, 15.7.2003 r.,
Izba (Sekcja) II, skarga nr 33400/96, § 91.*

Prawo do poszanowania mienia (art. 1 Protokołu nr 1)

Opóźnienie zwrotu nadpłaconego podatku jest ingerencją w prawo do poszanowania mienia spółki.

*Orzeczenie Buffalo SRL en liquidation (w likwidacji) v. Włochy, 3.7.2003 r.,
Izba (Sekcja) I, skarga nr 38746/97, § 31.*

Przyjęcie systemu zaliczek na podatek wynika głównie z zamiaru skutecznego zwalczania uchylania się od podatków. System taki może jednak poważnie obciążać podatników, zwłaszcza w razie zwłoki ze zwrotem przez administrację skarbową nadpłaconych zaliczek.

*Orzeczenie Buffalo SRL en liquidation (w likwidacji) v. Włochy, 3.7.2003 r.,
Izba (Sekcja) I, skarga nr 38746/97, § 35.*

Przy ocenie, czy zachowano właściwą równowagę interesów należy wziąć pod uwagę metody zwrotu nadpłaconych zaliczek przewidziane w ustawach krajowych i sposób ich stosowania w konkretnej sprawie.

*Orzeczenie Buffalo SRL en liquidation (w likwidacji) v. Włochy, 3.7.2003 r.,
Izba (Sekcja) I, skarga nr 38746/97, § 36.*

Ogłoszenie bankructwa nie oznacza pozbawienia własności, a jedynie możliwości administrowania i dysponowania majątkiem. Jest to więc ingerencja w prawo do poszanowania mienia polegająca na ograniczeniu możliwości korzystania z niego.

*Orzeczenie Luordo v. Włochy, 17.7.2003 r.,
Izba (Sekcja) I, skarga nr. 32190/96, § 67.*

Art. 1 Protokołu nr 1 nie zobowiązuje państwa do zachowania siły nabywczej sum zdeponowanych w instytucjach finansowych.

*Orzeczenie Riabych v. Rosja, 24.7.2003 r.,
Izba (Sekcja) I, skarga nr 52854/99, § 63.*

Prawo do skutecznego środka odwoławczego (art. 13)

W kontekście przewlekłości postępowania sądowego art. 13 oferuje alternatywę: środek będzie skuteczny, jeśli albo przyspieszy postępowanie albo zapewni odpowiednio naprawienie szkody z powodu zwłoki, do której już doszło. Władze irlandzkie nie twierdziły, iż istniał jakiś konkretny środek prawny umożliwiający jednostce skargę dotyczącą przewlekłości postępowania, twierdziły jednak, że skarżący mogli w każdym stadium sprawy wnieść skargę opartą na dwóch prawach konstytucyjnych: zasadzie sprawiedliwości konstytucyjnej i prawie do sporów prawnych. Z żadnej ze spraw rozpatrywanych przez sądy irlandzkie nie wynikało, iż prawa te obejmują prawo do skargi z powodu przewlekłości postępowania zawinionej przez organa sądowe. Nawet zakładając, iż prawo do rozstrzygnięcia sprawy w rozsądnym terminie jest jedną z gwarancji wynikających z konstytucji, a skargę można wnieść w każdym czasie, nie wykazano, aby środek ten był skuteczny, odpowiedni i dostępny.

*Orzeczenie Doran v. Irlandia, 31.7.2003 r.,
Izba (Sekcja) III, skarga nr 50389/99, § 59–69.*

Zakaz dyskryminacji (art. 14)

Muszą istnieć bardzo poważne racje, aby można było uznać za zgodną z Konwencją różnicę traktowania ze względu na urodzenie dziecka poza małżeństwem i w małżeństwie. To samo dotyczy różnicy traktowania ojca dziecka urodzonego w związku, w którym partnerzy żyli bez ślubu oraz rozwiedzionego ojca dziecka urodzonego w małżeństwie.

*Orzeczenie Sommerfeld v. Niemcy, 8.7.2003 r.,
Wielka Izba, skarga nr 31871/96, § 93.*

Różnice oparte na orientacji seksualnej wymagają na ich usprawiedliwienie szczególnie poważnych racji.

*Orzeczenie Karner v. Austria, 26.7.2003 r.,
Izba (Sekcja) I, skarga nr 40016/98, § 37.*

W sprawach, w których margines swobody państwa jest wąski – jak przy różnicy traktowania ze względu na płeć lub orientację seksualną – zasada proporcjonalności nie tylko wymaga, aby wybrany środek był w zasadzie odpowiedni dla osiągnięcia celu. Należy także wykazać, iż był konieczny.

*Orzeczenie Karner v. Austria, 26.7.2003 r.,
Izba (Sekcja) I, skarga nr 40016/98, § 41.*